

MARTIN HEIDEGGER FELSEFESİNDE ÖLÜM PROBLEMİ

*Talip KARAKAYA**

ÖZET

Martin Heidegger'e göre ölüm-için-varlık düşüncesi bizi bilinçlendirmekte ve yönlendirmektedir. Çünkü ölümlü-varlık veya ölümle yüzleşme düşünce ve kaygısı Dasein'in dünya-içinde-varlık olmasını sağlar. Diğer bir ifadeyle ölüm kendini kaygıda bulur ve temellendirir. Ölümün kendisiyle tüm olanaklar biter. Dolayısıyla Dasein'in burada oluşunun her anı, her dakikası ölümle biçimlenir ve şekillenir. Çünkü ölüm Heidegger'e göre yaşamı birlik ve bütünlük haline getirmekte özellikle etkinliğini ve önemini daha da pekiştirmektedir. Kısaca Heidegger'e göre her Dasein ölümle iç içe olduğundan ölümün genel özü yoktur. Başkasına devredilemeyen özelliğe sahip olan ölüm, Dasein tarafından yaratılmakta ve yaşama anlam kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Martin Heidegger, Ölüm-için-varlık, Varlık, Ontoloji, Zaman, Dasein, Dünya-içinde-varlık, Ontolojik-existential, Ölüm-doğru-oluş, kaygı.

ABSTRACT

According to Martin Heidegger, the thought of death for existence makes us conscious and directs us. Because mortal existence or the thought and anxiety of facing death provides Dasein an existence in the world. In other words, death finds itself in anxiety and establishes itself firmly. All possibilities come to an end with death itself. So, each moment and minute of Dasein's presence here takes a form and it takes on a shape. Since death brings life as a unity and wholeness according to Heidegger, it intensifies its activity and importance more especially. In short, according to Heidegger,

* Yard. Doç. Dr.; S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

as each Dasein is one inside the other with death, there is no common self of death. Death, having a characteristic that cannot be transferred to the other, has been created by Dasein and it gives meaning to life.x

Key Words: Death, Martin Heidegger, Being-for-death, Being, ontology, time, Dasein, Being-in-the world, ontological-existential, existence-toward-death, Anxiety.

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve Yaşam Felsefesi diye adlandırılan *La Lebensphilosophie* pek çok yeni düşünce akımlarının da doğmasına sebep olmuştur. Bu felsefe tarzının ele aldığı en önemli fenomenlerden biri olan ölüm, varoluşçu düşünürlerin de önemle üzerinde durdukları konudur. Gerek Hıristiyan gerek ateist varoluşçuların en ateşli şekilde ele aldıkları ölüm fenomenini Martin Heidegger düşüncesinde ele alacağız.

Martin Heidegger'in felsefesinde ölüm problemi söz konusu olduğunda doğal olarak varlık'tan bunun da ötesinde Dasein'dan mutlaka bahsetmek gerekmektedir. Ölüm probleminin Heidegger boyutunu analiz etmeden önce varlık görüşünü ana hatlarıyla belirtmek zorundayız. Ölüm konusunun varlıkla olan bağlantısı, bunun önemini ve yapısını anlamamızda bizlere büyük ölçüde yardımcı olacaktır. Felsefe tarihinde hiçbir filozofun göz ardı edemediği bu konu çağımız düşünürlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Varlık konusunda Heidegger'in (1996, s. 25) eleştirici bir tutum sergilediğini görmekteyiz. *O varlık sorusunun* "İlkçağa oranla günümüzde unutulduğunu" belirterek yeniden ele alınması ve yorumlanması gerektiğini savunur. Belki ona göre bu basit ve sade bir kavram olarak algılanabilir; fakat kendine özgü anlamı, evrensel oluşuyla diğerlerinden ayrılmakta ve yine kendine özgü bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Heidegger, varlık'ın bir varlık olmadığı ileri sürmesine rağmen varlık'ın anlaşılması için de varlıklarla bağlantı ve ilişki içinde olmamızın zorunluluğunu vurgular.

1. Ölüm -İçin -Varlık ve Varlığın Anlamı Sorunu

Martin Heidegger'in ölümle ilgili düşüncelerini varlık felsefesine paralel olarak ele aldığını görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle onun ölümle ilgili görüşleri varlık düşüncesiyle iç içedir. Çünkü varlık onun felsefesinin en temel ve en önemli öğeleri arasında yer almaktadır (Çüçen, 1997: s. 27 vd.).

Onun ölüm hakkında görüşlerine açıklık getirmek için öncelikle temel kavramları açıklamamız gerekmektedir. Bu bağlamda ele alacağımız ilk kavram *varolmak*'tır. Bu Heidegger'in düşüncesinde bir taraftan bilince

diğer taraftan varlığa dayanmaktadır. Yine buradan hareketle dünya kavramını anlamamız da kendimizi anlamamıza bağlıdır. Bu bağlamda varolmanın özellikleri nelerdir sorusuyla karşılaşmamız mümkündür. Bu soruya verilecek ilk cevap onun herkes için *özel* olduğudur. Diğer bir anlatımla varolmanın *kişisel* ve *ferdi* olduğudur. Nasıl Jean-Paul Sartre'a (1946, s.17) göre varoluş özden önce geliyorsa Heidegger'e göre ise varoluşun özü kendinde saklıdır. Dolayısıyla o basit olarak ne burada ne de başkasındadır. O varlıklara bağlı olarak buradan uzak kendi varlığında bulunmaktadır. (Heidegger, 1996: s.42)

Bunlara paralel olarak Heidegger'in (1996, s. 63) anladığı anlamda *dünya* tabiatla aynı anlamı içermemektedir. Ona göre tabiat dünyada olanı ve oluşu kapsar. Bu ise değişik boyutları ve konumları olan olgudur. Yine bu bağlamda tabiat dünyanın içinde yer almakta, varoluş ise dünyada varlık olarak burada bulunmaktadır. Kısaca Heidegger'in dünya kavramından anladığı yaşadığımız bu *ortak* ve *zorunlu* dünyadır. Çünkü Heidegger aynı zamanda varlığı, *obje* (Das Zeug), *olabilirlik* (Zuhandenheit) ve *burada – varlık* (Vorhandensein) olarak kabul eder. Bu açıklamalara paralel olarak ölüm-için-varlık konusunu şimdi daha geniş şekilde ele alabiliriz. (Çüçen, 1997: s. 37 ve 39)

Heidegger'e göre ölüm varlığın en belirgin özelliği olduğundan onun kendisine doğru yönelişini durdurur ve bunları birbirinden ayırır. Dolayısıyla ölüm kendisinden ayrılmayan bir özelliği içerdiğinden, kendisinin etkinliği ve önceliği olduğundan buradaki varlığı diğer bir ifadeyle insanı bir bütün ve tam olarak ele alır. İnsanın diğer tüm özellikleri bundan sonra gelir. Heidegger'e göre ölüm ve zaman; varlık gibi varlığın modaliteleri olarak düşüncelerdir. Heidegger felsefesinde ölüm, dünyada varlığın sonu olduğunu bizlere bir kez daha göstermektedir. Bu durum aynı zamanda ölümü korku olarak da tanıtmaktadır. Çünkü o kısmen buradaki varlığın yıkımından başka bir şey değildir. (Lévinas, 1991: s. 61 ve 63) Daha açık ifadeyle Heidegger'e göre ölüm ortaya koyma veya realiteye geçiş olmayıp aksine tüm realitenin yokluğudur. Ölümün varlığa bağlılığından başka herhangi bir ilişkisi de yoktur. Yukarıda asıl vurgulanmak istenen "ölümün bir hiç ve olumsuzluk olduğu ve özellikle diğer varlıklar gibi bir obje olmadığı" belirtilmesidir. (Jankélévitch, 1997: s.40)

Diğer taraftan ölüm olayının Heidegger felsefesinde başka bir boyutunu da görmemiz mümkündür. Ona göre varoluşun tüm imkanlarını kuşatan ölüm, bu imkanların yaşamasını sınırlandırır ve önüne bir engel koyar. Bu bağlamda ölüm yukarıda belirttiğimiz gibi varoluşun basit olumsuzluğundan başkası değildir. Dolayısıyla Martin Heidegger ölü bir insanın hayatını bir bütün olarak kavrayabilmek, anlamak için "insanın ölümünün veya ölmüş olmasının ontolojik anlamını kavramamız gerektiğini"

vurgular. Çünkü burada söz konusu olan insanın diğer bir ifadeyle *Dasein*'in yaşamının bütünlüğü ve tümlüğüdür. (Heidegger, 1960: s. 251.)

Heidegger (1996: s.141) de “varlık, her zaman bir varolanın varlık'ıdır” tezini ileri sürer. Buna varlık konusunda tüm düşüncelerini yığar. Bazı düşünürler bu görüşe karşı çıkmış olsalar bile onlara göre bu düşünce, tanım eksikliğini, felsefi meditasyonun yetersizliğini ifade etmekte ve bunun da ötesinde varlık konusunda yeterli düşünceye sahip olamamanın yansımaları ortaya koymaktadır. Ona göre felsefenin en önemli sorunu, varlık'ı ve değişik anlamlarını sorgulamaktır. (Granel, 1979: s.179) Bu sorgulama varlığa gerçek kimliğini kazandırır. Heidegger'e göre felsefenin asıl amacı *temel ontolojiyi* ortaya koyarak daha önceki geleneksel felsefeler ve metafiziğe zıt görüşler ileri sürmektir. Bu bağlamda varlığın ne olduğu ve hakiki anlamının ne olması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü bu geleneksel felsefenin yalnızlıktan kurtarılmasını ve yeniden ilk konumuna getirilmesini sağlar. Bununla Heidegger'in varlık hakkında düşüncelerini, onu niçin yeniden ele aldığını ve yorumladığını çok daha iyi anlamış oluyoruz. (Özlem, 1997: s. 224)

Martin Heidegger varlık'ı kendi kapsamında üç boyutta, diğer bir ifadeyle *Dasein*, *Zuhandensein* (elimizde-kullanıma-hazır- varlık) ve *Vorhandensein* (önümüzde-hazır-varlık) üçlüsü olarak ele alırken, varlık probleminin felsefe tarihinde yapılan yanlışlıklarını da belirtmektedir. (Çüçen, 1997: s.35, 37 ve 39) O burada “varlığın her türlü nesnelere ayrılması” gerektiğinin altını özellikle çizer. Otantik olmanın *olmak* fiiliyle açıklanamayacağını savunarak bunun yalnız ontolojik boyutta ortaya koyulabileceğini belirtir. Diğer bir ifadeyle varlık, ne bir şeyin ne de bir nesnenin bir parçası ne de ondan bir şeydir. (Pöggeler, 1967 : s.71) Fakat buna karşın varlık “her türlü nesneyi kapsadığı gibi, her türlü nesnenin tüm özelliklerinin dışında ve ötesindedir”. (Heidegger, 1996 : s. 67)

Burada Heidegger(1983: s. 216) varlık'ın ne olduğunu veya ne anlama geldiğini, soyut bir kavram olmadığını, diğer bir ifadeyle olamayacağını bir başka eserde belirtir. Bunu biraz daha ileri götürerek varlık'ın ne Tanrısal ne de evrensel bir yapıya sahip olmadığını, dolayısıyla Tanrı ile de aynı kabul edilemeyeceğini söyler. Fakat buna karşın O, felsefe tarihinde “varlık'ın anlamı ve ne olduğu sorusunun unutulduğunu, bunun başka kavramlarla açıklanılmaya çalışıldığını, dolayısıyla yanlış yorum ve açıklamalara yol açtığını” bildirir. (Heidegger, 1990: s. 67-68)

Yukarıda belirttiğimiz gibi varlık'ı üç boyutta ele alan Heidegger, gerek varlık'ın anlamını gerekse *Dasein*'le olan ilişkisini belirlemede önceliği şüphesiz *Dasein*'e vermiştir. Çünkü *Dasein*, varlık'ı anlamada en önemli kriter ve ögedir. Heidegger'in (1986; s.84) bu kavrama doğrudan niçin insan varlığı değil, *burada-olmak'tır* anlamını verdiğini, bunu özellikle niçin seçtiğini de unutmamak gerekir. Bu bağlamda *Dasein*, varlık'ın kendisi

için bir ilgi ya da konu olup, diğer taraftan ontolojinin de temelini oluşturur. Çünkü Dasein'in varlık'ı diğer varlıklar için kullanılan kavramlarla açıklanamayacağından kendisi için yaşamın ne olduğu kendine özgü sahip olmanın bilinci ile ortaya koyulur. (Heidegger, 1986: s.32) Diğer bir ifadeyle Dasein'in özünde kendini *tanımlama ve yorumlama* yeteneğinin bulunduğunu unutmamak gerekiyor. (Heidegger, 1990: s.85) Bu Dasein için *varolmaktan* başka şey olmayıp, aynı zamanda kendi varlığına ilişkin bir anlayışı ortaya koymak ve ifade etmektir. Dolayısıyla dünya-içinde-varlık olarak ilgi duyan Dasein üç tür temel karaktere sahiptir. Bunlar: “ *varoluş, olgusalılık ve düşüştür.* ” (Çüçen, 1997: s.122)

Martin Heidegger'e (1996: s.155) göre Dasein, aynı zamanda “kendisi olarak ve kendisi-için olanaklarına doğru giden bir varlıktır”. Bu *Dünya-içinde-varlık* olma özelliğini de beraberinde taşır. İşte Dasein'in tüm bu ve diğer özelliklerini elinden alan, diğer bir ifadeyle Dasein'in tam olmasını engelleyen, bütünlüğünü parçalayan ve aynı zamanda yokluğunu ortaya koyan *ölüm fenomeniyle* karşılaşırız. Heidegger'e (1996: s. 155-315) göre Dasein'in en belirgin özelliği ölümlü bir varlık olması, yani Dasein'in kendisi için *Burada-Varlık* olmasının sonucudur. Bu bağlamda ölüm fenomeni ontolojik-existential boyutta ele alınmalı ve öyle yorumlanmalıdır.

Öncelikle şunu belirtelim; ölüm-için-varlık özsel korkudur. Bu korku sebebiyle biz Hiç'le karşı karşıya geliriz. Korkunun en büyük özelliği Hiç'i ortaya çıkarması diğer bir ifadeyle “var olmanın, Hiç'in içine bırakılmadır”. Heidegger varolmak için sürekli korku içinde sarsılmak zorunda olmadığımızın da altını çizmektedir. Korku hep vardır, uyumaktadır ve yalnızca varolma sesini duyduğunda uyanır. Fakat bizler hep bu korkudan yani ölümden kaçırız. Oysa ölüm benim için kimsenin bir şey yapamayacağı bir realite ve asla inkar edilemez bir fenomendir. Çünkü ölümlü tek başına yüzleşmesi gerektiğinin bilincine varan insan, aslında kendi bireyselliğini deneyimler ve onu açığa çıkarır. Heidegger, Dasein'in ontolojik bir zorunlulukla bireysel olduğunda ısrar etmesine rağmen, ölümün bireysel bir fenomen olduğu fikrine temel oluşturmaya çalışmaktadır. (Soykan, 1999: s.49)

Diğer taraftan Heidegger ölümü dünyaya ait bir olgu olarak ele alır ve inceler. Çünkü ona göre ölüm, insanın bulunduğu yerde “Varlık'ın bir sığınağı olarak” karşımıza çıkmaktadır. Daha açık ifadeyle ölüm Hiç'liğin kalesi ve aynı zamanda Dasein'in değişmez mekanıdır. Bu bağlamda onu yaşamın amacı gibi ele almamız gerekir. Diğer boyutuyla o, Dasein'e gerçek kimliğini kazandıran ve bizlere varoluşumuzu hatırlatan bir fenomendir. Heidegger'e göre bu fenomen Dasein'in yalnız varlığı değil aynı zamanda onun sonudur. (Schéerer, Kelkel, 1973: s. 60-61)

Martin Heidegger postkantçı Alman idealizmine karşı savaş açarken felsefenin temelini varlık, bunun da en önemli konularından birinin de ölüm

olduğunu vurgular. Dasein'in asıl olarak bitişi ilan eden ölüm aynı zamanda Onun yokluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Dasein, hem gelecek hem de ölüm tarafından kuşatılmış ve sınırlandırılmıştır. Yani Dasein dünyaya-atılmış-varlık'tan başkası değildir. Çünkü varoluş Dasein'e giydirilmiştir. O bu durumu ne kendisi seçmiştir ne de bunu bırakmıştır. Doğmak ve ölmek Dasein'in varlığında bulunur. Bu bağlamda Heidegger'e göre Dasein'in temeli dünyadır. Çünkü dünyayla Dasein iç içedir ve birbirlerine sıkıca bağlıdır. Dolayısıyla Dasein'siz bir dünyada varolanlardan bahsedemediğimiz gibi bunu ifade de edemeyiz. Heidegger'a göre dünya objektif olmadığı gibi sübjektif de değildir. Bu anlamda dünyanın aşkın Ben tarafından kuşatıldığından da bahsedemeyiz. Çünkü dünya *a priori* formlar tarafından ne yaratılmış ne de oluşturulmuştur. (Corvez, 1961: s.109-111) Sonuçta "dünya varolan gibi varlık'ın bizzat kendisidir." (Rioux, 1963: s. 47- 48)

Gerek *ontolojik* gerek *gnoseolojik* boyutta Husserlci bir yaklaşım sergileyen Heidegger'in felsefesini en iyi analiz edenlerden biri de John Sallis'tir. Onun da belirttiği gibi Heidegger'e göre ölüm, "şimdiki zamanın bizzat kendisidir". Bu bağlamda ölüm, Dasein'in öznelliğini, kimliğini ve bizzat kendi varlığını kaybeder. Dasein'in mutlak olanaksızlığının gerçekleşmesi ancak ölümlerle olur. Bu Heidegger'e göre Dasein'in, "mutlak olarak varlık durumundan çıkmış olmasıdır". (Echeverria, 1957: s.181) Dasein'in sonunu ortaya koyan ölüm, aynı zamanda onun olanaklarını sınırlar ve belirler. Bu birliktelik aynı zamanda Dasein'in Orada-Varlık olma özelliğini de ortadan kaldırmış olur. Bu buluşmayı gerçekleştiren ölüm her zaman ve her durumda bizzat Ben'e aittir. Dolayısıyla bu yönü ile ölüm Heidegger'e (1996: s. 304) göre her zaman *ontolojik-existential* konumda ele alınmalı ve yorumlanmalıdır. Hubert Dreyfus'un da vurguladığı gibi çağımız ve özellikle Alman felsefesinin en büyük düşünürlerinden biri olan Martin Heidegger, J. P. Sartre gibi Varlık'ı ontolojik – existential boyutta ele almış ve incelemiştir. (Gurvitch, 1949: s. 231) Bu Dasein'in otantik olup olmasını da kapsar. Çünkü Dasein'in konumu otantik olmayan bir varoluş durumundan otantik varoluş tarzına doğru geçişi sağlar. Bu Dasein'in her zaman ve sürekli otantikliğini garanti altına almaz. Her iki durum yani gerek otantik olma gerekse olmama iki gerçek varlık tarzıdır. Dolayısıyla bunların her ikisi de Dasein'in varlığının gerçekliğe dönüşmesidir. "Ölümün gerçekliği veya ontolojik konumu otantik varoluşun çok açık şekilde ortaya çıkarılmasından başka şey değildir." (Dreyfus, 1978: s. 222-238)

Buraya kadar Heidegger'de ölümün nasıl ele alındığını ve nasıl açıklandığını belirtmeye çalıştık. Onun "*Varlık ve Zaman*" adlı eserinde bu konu üzerinde özellikle ontolojik – existential boyutta yeterince durduğunu bir kez daha belirtmemiz gerekiyor. O ölüm fenomenini Dasein'in Varlık bağintısında ele alınmasına ve ona göre bu fenomenin Dasein'in gerçek-

liğin özünü oluşturmasına karşın, Hegel ölümü, Heidegger'den daha farklı boyutta ele alıp bunun bir *gerçekdışı* olduğunu vurgulamıştır. (Waelhense, s.146) Her iki düşünürün ölüm konusunda ortaya koydukları farklılık, Hegel'in felsefesinde yaşamın ölümü kuşattığını ve ölümden yer aldığını açıkça belirleyişinde kendini göstermektedir. Oysa Heidegger'de gerçek bir fenomen olan ölüm, bu gerçekliğini *Dasein*'le birlikte sürdürmektedir. Aynı zamanda gerçek kavramının Heidegger'de diğer bir anlamı, "dünya-içinde-varlık" olmayı ifade etmesidir. (Haar, 1990: s. 28-31)

Ölüm fenomeni Heidegger'in düşüncesinde dış etkenler sebebiyle var oluşun kesintiye uğraması gibi etkileşime uğrar. Varoluş olarak adlandırılan bu ilişki herhangi birisinin ölümünü gözlemekten ve ölüm korkusundan başkası değildir. Eğer bir Ben varsa bu başkasının ölümünden başka şey değilse bizzat kendinde Ben buradadır ve zorunlu olarak "varlık-ölmek"tir. (Wahl, s.161)

2. Heidegger'de Ölüm ve Ölümsüzlük

Martin Heidegger'in "L'Étre et Le Temps" adlı yapıtında ele aldığı en önemli konulardan biri de ölüm fenomenidir. Ona göre ölüm insan varlığının en belirgin bir özelliği olduğu gibi aynı zamanda *Dasein*'in varoluşunun sonunu hazırlayan ve bitiren bir olgudur. Bir başka ifadeyle hiçbir *Dasein* bizzat kendi ölümünü deneyimleme olanağına sahip olmadığından bir bütün olarak da kendi varoluşunu kavrayamayacağına altını bir kez daha çizmemiz gerekiyor. Jacques Choron'un vurguladığı gibi Heidegger'de kelimenin geniş anlamıyla ölüm önemli bir olgudur. Bu bağlamda *Dasein*'in hayatının sonu olan ölüm hiçbir durumda ortadan kaldırılamaz ve yok edilemez. Çünkü o *Dasein*'in ayrılmaz bir parçasıdır. (Choron, 1969: s. 204)

Ölümün gerçek bir olgu olması, bir hayvanın ölümle olan ilişkisiyle bir insanın yani *Dasein*'in ölümle olan ilişkisi arasındaki fark gibi olup hayvanın varoluşuyla insanın varoluşu arasındaki ayırım kadar büyük ve farklıdır. İkisi arasında ortak olan biyolojik bedensel ölüm olgusudur. Heidegger (1986: s. 247 vd) ölüm sorununu kaygı'dan yola çıkarak açıklamıştır. *Dasein*'in ölümü diğer canlı varlıkların yani hayvanların ölümünden farklıdır. O hayvanların ölmesiyle *Dasein*'in ölmesi arasında kesin bir ayırım yapar, onlara öldü derken *Dasein*'a vefat etti, der. Çünkü yalnız *Dasein* bilinçli bir varlık olarak kendi var oluşunu ortaya koyar. Oysa hayvanlar bundan yoksundurlar. Hiç kimse kendi ölümünü deneyemediğinden, ölüm *Dasein*'in varoluşunun sonunu getirerek onu bitirir. Bir başka deyişle ölüm veya ölümlüde var olmayı bilmektir. Martin Heidegger'in düşüncesinde ölüm olayı *Dasein*'in kendisiyle birlikte bulunmasına bağlıdır. Yani *Dasein*'in, kendine bağlı olduğu mümkün bir varlıktır, diyebiliriz. *Dasein*,

ölüm gibi hiçbir şeyin denenemediği ölümlü bir varlık olma özelliğini koruyacaktır. Bu durum ancak başkalarına olan ilgimizden ve ilişkilerimizden dolayı ortaya çıkmış bir anlatımı ifade eder. Heidegger'e göre ölüm, başkalarının arasında bulunan imkan ve bu kişinin en doğal özelliği ve başkalarına intikal etmeyen en açık bir vasfıdır. Çünkü ölüm, varlık'ın olanaklığı durumundadır. İnsan varlığın tümü olan ölümde, birtakım olanaklara doğru atılımlarda bulunsa da ölümle engellenir. Kaygı üzerine kurulan ölüm, Dasein'in varlığını ve varoluşunu ortadan kaldırır. Bundan dolayı Dasein'ı, ölüm-için-varlık da denir. Çünkü *Dasein*'in vefatı yani ölümü insanın dışındaki canlıların ölümünden farklıdır. Dolayısıyla Dasein biyolojik yapısıyla ve çok daha önemlisi şuura sahip olma özelliğiyle kendi varlığını varoluşsal özelliklerle biçimlendirir ve şekillendirir. Bu bağlamda Heidegger'e göre ölümü anlamak; varoluşsal boyutta *Dasein*'in ölümle olan ilişkisini yaşanan, bilinen ve idrak edilen bir ilişki olarak anlamak demektir. Diğer bir anlatımla Dasein için ölüm bir *oluş* biçimidir. O bir olay olmayıp olanaksızlığın olanağıdır. Diğer bir anlatımla ölüm, varlık'ın sonu olup Dasein için olanaklarını sınırlayan ve belirleyendir. Bu bağlamda hiç kimse başkasının ölümünü deneyemez ve ondan alamaz. Çünkü ölüm, her zaman ve her durumda bana aittir. Dolayısıyla ölüm olgusu her zaman için ontolojik-existential olarak yorumlanmalıdır. Yani ölüm, Dasein'in sonu olarak, kendi olanağıdır ki, bu olanak ilişkisiz, kesin, zamanı belirsiz ve önüne geçilemeyen olgudur. (Çüçen, 1997: s. 61-63)

Diğer taraftan yine Heidegger'e göre Dasein'in veya diğer canlıların ölümlü olması, sonunda ölüm bulunan sınırlı bir hayat sürecine sahip olması demek değildir. Bu hiçbir durumda hayat tarzının ölüm olasılığını ortadan kaldırmaz. Çünkü biz ne kadar özenli ve dikkatli olursak olalım ölümü hayatımızdan çıkarıp atamayız. Dasein içinde bulunduğu her anın son olması olasılığı içine "*fırlatılmış ve atılmış*" bir varlıktır. (Karakaya, 1999: s. 173-183) Bu bağlamda Dasein'in varlık'ı *ölüme-doğru-oluş*'tur. Dünyaya-atılmış-varlık olmanın diğer bir anlamı *ölümlü-varlık* diğer bir ifadeyle *ölüm-için-varlık* demektir. Ölüm-için-varlığın diğer anlamı kaygıdır. Ölüm varoluşun varlığı olarak nitelenen kaygı üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı ölüm-için-varlık, varoluştan "ayrılmayan bir parça ve ögedir." Ölümün varoluş bakımından yorumlanması Dasein'in gerek isteyerek gerekse bilerek boyun eğmesini sağlar. Bunun diğer bir anlamı ise gerçek sıkıntının ölüm-için-özgürlük'e dönüşmesidir. (Bozkurt, 1998 : s. 306)

Heidegger (1986: s. 306) felsefesinde kaygı olarak vurgulamak istediği, varlığın yanında olduğu gibi *bir-dünyada-daha-önceden-varlığın-içinde-kendinde-olmaktır*. Diğer bir ifadeyle Dasein'in düşüşü ve kaygılı olmasıdır. Ölüm korkusu diğer adıyla ölüm kaygısı Dasein'de vefat korkusunu kapsamak zorunda değildir. Bu Dasein'in zayıflığının veya acizliğinin bir yansıması da değildir. Çünkü kaygı, varoluşun temeli ve en önemli

öğesidir. Kendinden-önce-olmak, olanaklara atılmak ve dünyada olmaktır. Kaygının genel olarak anlamı acı, korku, şüphe ifade etmesine karşın Heidegger’de çok daha “özel anlam ifade ettiğini unutmamak” gerekir. Dasein’in varlığının tamlığını ölüm ve olanaklar açısından ele aldığımızda kaygının önemi daha da artmaktadır. (Salanskis, 1997: s.32-39)

Martin Heidegger’e göre ölüm-için-varlık düşüncesi bizi bilinçlendirmekte, yönlendirmekte bunun ötesinde yeni bir hayata itmektedir. Çünkü ölümlü-varlık veya ölümle yüzleşme düşüncesi ve kaygısı Dasein’in dünya-içinde-varlık olmasını sağlar. Varoluşsal imkanlar bakımından ölüm kaygıda kendini bulur ve temellenir. Kendisi aşılabilir bir fenomen olan ölümün kendisiyle tüm olanaklar biter. Dolayısıyla Dasein’in burada oluşunun her anı, her dakikası ölümle biçimlenir ve şekillenir. Çünkü ölüm, yaşamı birlik ve bütünlük haline getirmekte, yaşama anlam vererek etkinliğini ve önemini daha da pekiştirmektedir. Dasein, ölüm korkusunu “günlük işler ve projeleriyle uzaklaştırmak istese de ondan uzaklaşamayacaktır.” Bu insanın sadece kendi ölümü karşısında korkması ve kaçmasıdır. O ölümlü-varlık bilinciyle kendi varoluşuna ulaşır. (Akarsu, 1994: s.224)

Heidegger felsefesinde *ölümlü olma* veya ölümlülüğün saf fenomeni karşısına bizi yerleştirme düşüncesi hayata bir sınır koymaktan, diğer bir ifadeyle Dasein’in bizzat kendi ölümünü anlamasından başka şey değildir. Çünkü Dasein kendi ölümünü düşünen ve ölümle iç içe olan bir varlıktır. Heidegger’e göre her Dasein daha önce de vurguladığımız gibi kişinin ölümü konusunda sürekli ve zorunlu olarak kendi kendini kuşatır. Ölüm bizzat *kendisi* içindir. Ona göre Dasein’in veya varlığın genel özü olmadığından ölümün de genel özü yoktur. Bir başka ifadeyle ölümün ve varoluşun başkasına geçmeyen, devredilemeyen ve yansıtılamayan özelliği vardır.

Konumuzu bir başka boyuttan ele aldığımızda Heidegger’e göre varoluşun ölümlü varlık olma düşüncesinde ölüm fenomeninin dış etkenler sebebiyle kesintiye uğradığı gibi etkileşime uğradığını görürüz. Ona göre *varoluş* olarak adlandırılan ilişki ve bağıntı herhangi birisinin ölümünü gözlemekten başka bir durum olmadığı gibi kendi "ölüm korkusundan başkası da" değildir. (Heidegger, 1986: s. 240) Burada vurgulanmak istenen bağlantının ve ilişkinin saptanmasıdır. Ben, başkasının ölümünden ayrı hissedilen bir olgu olarak fertten başka şey olmayıp bizzat kendindedir ve zorunlu bir ilişki içinde varlık ölmektir.

Heidegger’e göre ölüm yaşamın bir kısmını oluşturan geniş anlamalı bir fenomendir. Örneğin Dasein biyoloji biliminin objesi olarak bir canlı gibi de incelenebilir. Çünkü bu konuda bilimsel araştırmalar yapıldığından ölüm konusunda çalışan herhangi bir araştırmacının ortaya koyduklarının tamamı bu perspektiften ele alınmalıdır. Diğer bir ifadeyle bu Dasein’in ölümsüzlüğünü kendi kendine bilip dünyada bir yere sahip olan objektif bir hakikatin önemini kavramaktır. Heidegger’e göre Dasein’in ölümü başkasının ölümü

gibi dünyanın bir hakikatidir. Hayatın dışına çıkma olan bu olay dostlardan ayrılmaya manasına vefat etmektir. Sona ulaşmayı bilmede herhangi bir canlı için söylenen Dasein için söz konusu olamaz. Zira bu Dasein'in vefat etmesine karşın tamamen saf ve doğal olmayan kendi ölümünü ortaya koymak ve incelemekten başka şey değildir. Yani kendi ölümüne bağlı ve ölümlü varlık olarak hayatın dışına çıkmaktır. Heidegger burada kendi ölümlüyle birlikte bulunan Dasein tarafından var olma sebebini açıklayan düşünce gibi ölümü tarife çalışır. Bu anlamda ölmek insan hayatının bitişidir. Daha özgün anlamda *ölümü* veya *ölümde-varolmayı* bilmektir. Kısaca insanlar ölümlüdür. Çünkü sadece bizler bu bağlantıyı kurar ve kendimizi ölümlü bir varlık olarak biliriz.

Burada Heidegger'in (1986: s. 247) ölümden amacı Dasein'e ait olan özelliği ve olanağı belirtmiş olmasıdır. Dasein'i kuşatan, yok etmekle tehdit eden ölüm aynı zamanda varoluşu da ortaya koyar. Bu bağlantı ve çok yakın ilişki sebebiyle "varoluş Dasein için önemli konuma" gelmektedir. Ölüm fenomeni yalnız kişiyi değil diğerlerini de ilgilendirir. Ölüm kişinin diğerleriyle olan tüm bağlantılarını ve ilişkilerini ortadan kaldırır. Dasein'i ölümden, ölümü de Dasein'den uzaklaştırmak mümkün değildir.

Martin Heidegger'in felsefesinin temel ve sihirli kavramı olan Dasein'in konumuzla bağlantılı olarak bazı özelliklerini ortaya koymamız gerekiyor. Çüçen'e (1997: s. 42, 50-51) göre bunlardan birincisi Dasein *dünyaya düşüş özelliği* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu insanın atılmışlığını, terkedilmişliğini, yalnızlığını Gabriel Marcel'in de belirttiği gibi *dünyaya indirilmişliğini* ifade eder. (Magill, 1992: s.55) Çünkü Dasein kendisine sorulmadan ve görüşü alınmadan buraya atılmış olduğundan dünyada-varlık'tır. Dasein zaman kavramıyla kendisinin daha önceden *dünya-içinde-varlık* olduğunu fark eder. (Besnier, 1993: cilt : 2, s. 756)

Dasein'in ontolojik boyutta ikinci özelliği *varoluşsal yapıya* sahip olmasıdır. (Çüçen, 1997: s. 122-127) Yani insan yaptıklarından, ortaya koyduklarından başkası değildir ve olamaz. *Sorumluluk, özgürlük, kaygı, salt sübjektivite*vs. misyonu olan insan bunlarla kendi varoluşunu oluşturur. Aynı zamanda bunlar varoluşçuluğun yapı taşları ve temel unsurlarıdır. (Magill, 1992: s. 55)

Dasein'in diğer bir özelliği *düşüştür*. (Çüçen, 1997: s. 69-71) Eksilme geleceğin ferdi olanaklarından insanın kendini uzaklaştırıp unutturarak günlük hayatın ilgileri içinde kaybolmasıdır. Eksik insan geçmişinden ve geleceğinden koparak sadece bugünü yaşayan ve aynı zamanda Ben'liğinin dışına çıkmış insandır.

Bu özelliklere sahip olan Dasein dünya içinde-varlık olarak ölümlü kendi hayatına bir düzen ve sorumluluk getirmek zorundadır. Heidegger ölüme-doğru-varlık düşüncesiyle Dasein'in sübjektifliğini ve bu sübjektiflikle iç içe bulunan ölüm denemesini ifade eder.

3. Ölüme – Doğru – Oluş

Martin Heidegger'in düşüncesinde ölüm olayı Dasein'in kendisiyle birlikte bulunmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle ölüm Dasein'in kendine bağlı olduğu bir olgudur. Buna paralel olarak da Dasein ölümle kendine en fazla ait olan özellik olarak yüz yüze gelir. Dasein'in ölüme-doğru-oluşun diğer bir anlamı kendi ölümlülüğünün bilincinde olarak varlık-oluşsal bir olasılık üzerine tüm olanaklarını seferber etmesi ve ortaya koymasidir. Bir başka ifadeyle bunun anlamı ölümlü-bir-varlık olduğu bilincine varıp aynı zamanda bir tedirginliği de üzerinde taşımasıdır. Dasein bu tedirginlikle birlikte kendi varlığından istemeyerek ve arzu etmeyerek ortaya çıkıp kendi varoluşunun hiçliği karşısında varlık-oluşsal tercihini yapar. Ölüme-doğru-varlık'ın diğer bir anlamı ölümlülüğü kabul etmek ve Dasein'in kendi varoluşunu bizzat kabullenmesi demektir.

Dasein, ölüm gibi hiçbir şeyin denemediği ölümlü-bir-varlık veya ölüme-doğru-bir- varlık olma özelliğini koruyacaktır. Bu durum ancak başkalarına ait olan ilgimizden ve ilişkilerimizden dolayı ortaya çıkmış bir anlatımı ifade eder. Bu bağlamda ölüm başkalarının arasında bulunan imkan, kişinin en doğal özelliği ve başkalarına intikal etmeyen en açık özelliğidir. Heidegger'e göre ölüm var olmayan varlığın olasılığı gibi mümkün olan her şeyin yokluğunun da olasılığıdır. Yani ölüm Dasein'in "basit ve saf olanaksızlığının sonucudur". (Magill, 1992: s. 56-57)

Heidegger'in ölüm hakkında görüşlerini burada bitirmeden önce şunu bir kez daha vurgulamamız gerekiyor. O, Dasein'i "ölümü yaratan bir varlık olarak" kabul etmektedir. (Jaffro ; Monique, 1994: s. 291) Bu aynı zamanda aşkınlığın diğer bir boyutudur. Aşkılık Dasein'in kendini geçebilmeyi ve var olmayı ifade eder. Kendi kendinin varlığı içinde en önde olmak, ölümü ortaya koyan olasılığın bu özelliğini vurgulayan varolmayı anlamaktır.

Martin Heidegger *Dasein*'i araştırmaya insanın varoluşunun onto-lojik boyutunu analiz ederek başlamaktadır. Ona göre "insanın ne olduğu değil nasıl yaşadığı ve varolduğunu ortaya koyması önemlidir". (Karakaya, 2000: s. 17) İnsan kendisini diğer varlıkların belli oluşumla ve düzenleme ile belirlediği bir dünyada bulur. O diğer varlıklar ve insanlarla dünyada olup "dünyaya atılmış- bir- varlıktır". Çünkü insan dünyayı, varlıkların amaçlarını ve ilişkilerini açıklayarak bunların ne olduklarını belirler. Genelde o bu oluşumda kaybolarak diğer insanların yaşadığı gibi yaşar. Günlük olaylar, endişeler, sıkıntılar insan faaliyetlerinin oluşumunda önemli etkendirler. İnsan için bunların arasında yer alan varlık olma sorusu önemli değildir. İnsan bu soru ile ölüm geldiğinde karşılaşır. Bu karşılaşmada ölüme bağlı olarak ortaya çıkan varlık olma sorusu insanın doğal yapısını anlamak için gereklidir. Genelde insan ölüm gelmeden önce kendisini günlük hayatın kayıtsızlığı ve ilgisizliği içine bırakır. (Wahl, 1999: s. 174-175)

Heidegger'e göre bizler ne tür varlıklar veya kim olduğumuzu anlamaktan kaçındığımız gibi gerçekten de kaçarız. Dolayısıyla bu bizlerin metafiziği ve varlığın zamanla olan bağıntısını anlamamızı göz ardı etmemizi de belirler. Heidegger'e göre ölümle karşılaşma her şeyi sorgulayan endişeyi ortaya çıkarır. Diğer taraftan Heidegger'e göre ölüm, bizleri varlığımızı sorgulamaya sürükler ve yaşamın amacını bulmamızı sağlar. Bizler kararlı bir şekilde bu amaç doğrultusunda geleceğe sarılırız. Böylece gerek geçmiş gerekse şimdiki amacımızın ne olduğunu anlarız. Bundan dolayı etrafımızı kuşatan dünyanın gerçeklerine ve geçmişin doğru değerlerine ulaşırız.

Kısaca Heidegger'e göre ölüm olayı bizim için olasılıkları açıklayan dünyanın gerçeğidir. Bu oluşum kendi kendimizi ve kim olduğumuzu anlamamıza yardım eden önemli bir etkidir. Olasılıklar etrafımızdaki diğer varlıklara ve dünyaya bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia (1994). *Çağdaş Felsefe*. (3. b.). İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- Besnier, Jean-Michel (1993). *Histoire de la Philosophie Moderne et Contemporaine*.(T.2). Paris :Eds.Grasset – Fasquelle.
- Bozkurt, Nejat (1998). *20.Yüzyıl Düşünce Akımları*. (2. b.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Choron, Jacques (1969). *La Mort et la Pensée Occidentale*. Paris: Payot.
- Corvez, Michel (1961). *La philosophie de Heidegger*. Paris: P.U.F.
- Çüçen, A. Kadir (1997). *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Dastur, Françoise (1994). *La Mort*. Paris: Éd. Hatier.
- Dreyfus, H. (1978). *Heidegger and Modern Philosophy*. Critical Essays, Edited by. Michael Murray, New Haven and London:Yale University Pres.
- Echeverria, José (1957). *La Mort et Le Problème du suje*. Paris : Ed. J. Vrin.
- Granel, Gérard (1979). *Remarques sur l'accès à la pensée de Martin Heidegger: Sein und Zeit in La Philosophie au XXe Siècle*. (T.4). Belgique: Eds. Marabout.
- Gurvitch, G. (1949). *Les Tendances Actuelles de la philosophie Allemande*. Paris: LibrJ.Vrin.
- Haar, Michel (1990) . *Heidegger et l'essence de l'homme*.Grenoble: Eds. J. Million.

- Heidegger, Martin (1996). *L'Être et Le Temps*, Paris: Eds. Gallimard. (1960) *Was ist Metaphysik*. (8. Ed.). Francfort.
- (1983) *Lettres sur l'humanisme*. Paris : A. Montaigne.
- (1990) *Questions III*. Paris: Eds. Gallimard.
- Jaffro, Laurent; Labrune, Monique (1994). *Gradus Philosophique*, Paris: Eds. GF-Flammorion.
- Jankelevitch, Vladimir (1997). *La Mort*. Paris : Flammorion.
- Karakaya, Talip (2000). *Çağdaş Felsefi Düşünceler*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayını.
- Lévinas, Emmanuel (1991). *La Mort et le Temps*. Paris : Eds. de l'Herne.
- Magill, Frank (1992). *Egzistentialist Felsefenin Beş Klasiği* (Çev: Vahap Mutal , 2. b.). İstanbul: Dergâh Yayını.
- Mulhall, Stephen (1998). *Heidegger ve Varlık*. (Çev: Kaan Öktem). İstanbul: Sarmal Yayını.
- Özlem, Doğan (1997). *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Pöggeler, Otto (1967). *La pensée de Martin Heidegger*. Paris: Ed. A. – Montaigne.
- Rioux, B. (1963). *L'Être et La Vérité chez Heidegger et St. Thomas D'Aquin*. Paris: P.U.F.
- Salanskis, Jean-Michel (1997). *Heidegger*. Paris :Eds. Les Belles Lettres.
- Sallis, John. *La Mortalité et L'imagination in Le Cahier*. Paris : Eds. Osiris.
- Sartre, Jean-Paul (1946). *L'existentialisme est un humanisme* . Paris : Eds. Nagel.
- Schérer, R.; Kelkel, A. L. (1973). *Heidegger* . Paris: Eds. Seghers.
- Soykan, Ö. Naci (1999). “*Varoluş Yolunun Ana Kavşağında*”, *Doğu-Batı Dergisi*, Şubat-Mart-Nisan.
- Waelhense, A. de. *La philosophie de Martin Heidegger*. Louvain : Eds. De L'Institut Supérieur de philosophie.
- Wahl, Jean (1998). *Introduction à la pensée de Heidegger*. Paris: Libr. Gén. Française. (1999). *Martin Heidegger'de İnsan Realitesinin Atılmış Varlık Olması*. (Çev: Talip Karakaya). S.D.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 4, Isparta 1999, s.173-183.